

GNEZDILNICE, PRILOŽNOST ZA POGLOBLJENO ŠTUDIJO ŽIVLJENJA PTIC

// Borut Štumberger, Dejan Bordjan, Aljaž Mulej, Žan Pečar, Tjaša Zagoršek, Al Vrezec

Uporaba gnezdilnic, niš, podstavkov, splavov ali umetnih otokov za ptice je razširjena tako pri raziskovalcih kot med širšo javnostjo. Enostaven dostop do gnezd in ptic je omogočil številne raziskave, ki so postregle z izjemnimi spoznanji v ekologiji in varstvu ptic. Gnezdilnica na balkonu ali vrtu omogoča spremljanje velike sinice (*Parus major*) dan za dnevem, leto za letom. Če se odločimo za spremljanje ene vrste ali skupine ptic, se hitro pojavijo številna vprašanja in presenetljiva spoznanja. Radovednosti ni ne konca ne kraja. Če postavimo v svoj sadovnjak ali gozd serijo gnezdilnic, se lahko lotimo celo primerjalne študije ali celo t.i. integriranega monitoringa, ki poleg preštevanja gnezdečih parov vključuje tudi njihov gnezditveni uspeh, preživetje, življenjsko dobo in še kaj. Če pa to storimo na nivoju regije ali države, se dokopljemo do trendov in oblikujemo inštrument za ukrepanje. V Slovenskem centru za obročkanje ptičev (SCOP) zato vabimo k sodelovanju zagnane že delujoče in tudi nove obročkovalce k oblikovanju gnezdilničarske mreže, s katero želimo na 10 izbranih območjih in 50 vrtovih v Sloveniji oblikovati dolgoročno spremljanje tistih gnezdilnic Slovenije, ki se zatečejo v gnezdilnice. Ti so čudovito in učinkovito orodje za raziskovanje in varstvo ptic, če ga le znamo ustrezno uporabiti.

Sliki 1 in 2: GNEZDILNICA – ljubiteljsko zadovoljstvo ali raziskovalni pripomoček? Z njim lahko leto za letom spremljamo gnezditve izbrane ptice, s čimer se nam odpre poglobljen vpogled v njeno življenje, a nam omogoča tudi t.i. integrirani monitoring. Tako ne le spremljamo številčnost izbrane vrste, pač pa tudi njen razmnoževalni uspeh, prehrano, preživetje, gnezditveno disperzijo in še kaj, česar v sodobnem pristopu varstva narave ne bi smelo manjkati.

foto: Borut Štumberger, Ivan Esenko

KAKO DO DOVOLJENJA ZA OBROČKANJE PTIC V GNEZDILNICAH

SCOP išče mlade in nove sodelavce za selektivni lov in obročkanje v gnezdilnicah. Pogoj za pridobitev dovoljenja za samostojno obročkanje ciljne vrste ali skupine ptic je, da bodoči obročkovalec predhodno vsaj eno leto spremlja obročkovalca z opravljenim izpitom kategorije A ali B pri obročkanju ptic v gnezdilnicah. Opraviti mora tudi trodelni tečaj (predpisi, določanje in teren). Na Gorenjskem (Aljaž Mulej), Štajerskem (Dejan Bordjan) in Krimu (Al Vrezec) prvi vikend v aprilu 2021 načrtujemo nameščanje in kontrolo gnezdilnic, v začetku maja pa praktično obročkanje. Za prijavo stopite v stik s SCOP-om (dfekonja@pms-lj.si). Število je omejeno na največ pet udeležencev (corona!). Pred izdajo dovoljenja za selektivni lov bo SCOP z obročkovalcem opravil informativen razgovor, podane bodo usmeritve za delo in seznam priporočene literature. Pričakuje se, da ima bodoči obročkovalec namen obročkati in zbirati dragocene podatke v gnezdilnicah še dolga leta.

Slika 3: Različne lastnosti gnezdilnice ne vplivajo samo na eno vrsto ptic, marveč celo na medvrstne odnose: če želimo privabiti na svoj vrt plavčka (*Cyanistes caeruleus*) in opraviti raziskavo vrste v gnezdilnicah, bomo z vhodno odprtino premera 32 mm privabili le velike sinice (*Parus major*), zato moramo izbrati manjšo vhodno odprtino! Po drugi strani pa, denimo, **MALI SKOVIK** (*Glaucidium passerinum*) gnezdilnice ne bo zasedel, če ni prednja debelina stene vsaj 10 cm - na sliki je predstavljena gnezdilnica z odstranjeno streho.

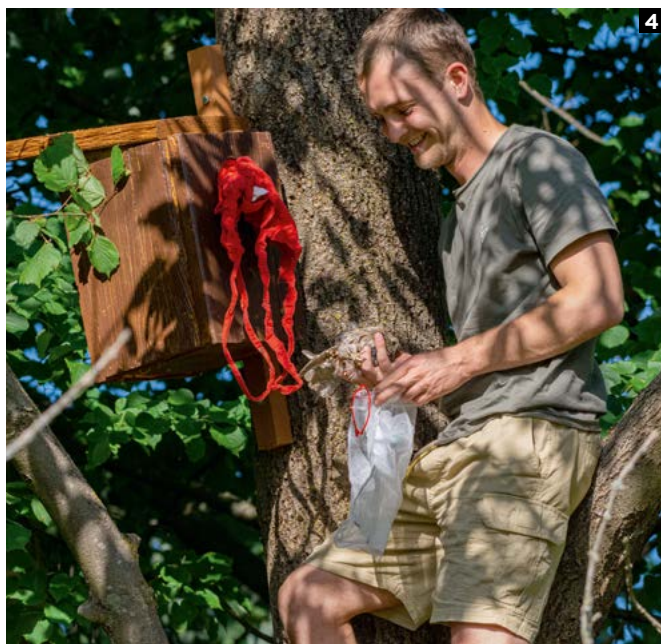
foto: **Al Vrezec**

3

Slika 4: Ob postavitvi gnezdilnice je ključno zavedanje o njenem vsakoletnem pregledu. Gnezdilnice je v gnezditveni sezoni treba pregledati večkrat v vseh fazah gnezdenja, ali celo več, če ima vrsta v letu po več zarodov. Spomladi zbiramo podatke o zasedenosti gnezdilnic, velikosti legla in zaroda. Obvezno je tudi pregledovanje gnezdilnic po gnezditvi: jeseni je treba zamenjati nastilj in preveriti stanje gnezdilnic, jih popraviti ali zamenjati, saj je gnezdilnica v slabem stanju ekološka past, še posebej, če sredi gnezditve pade z drevesa. Postavljanje gnezdilnic kar tako, brez nadzora, je lahko za ptice izjemno nevarno in celo škodljivo, saj gre le za gnezditveni pripomoček, ki zahteva redno kontrolo in vzdrževanje.

foto: **Bine Mekina**

4

5

Slika 5: Velikost legla ali število jajc v gnezdu je izjemno pomemben podatek, ki ga lahko zberemo ob prvem pregledu gnezdilnice. Pregled je za gnezdečo ptico nedvomno stresen, saj v obročkovalcu vidi plenilca in ne dobronamernega raziskovalca in naravovarstvenika. Zaradi tega je treba obiske gnezda skrajšati na minimum in uporabljati metode, ki so za ptico najmanj stresne, npr. ogledala in kamere, kot na sliki z jajci lesne sove (*Strix aluco*). Gnezdeče ptice ne motimo za namene opazovanja, ampak zgolj in samo za raziskovalne namene. Poleg tega so različne vrste različno občutljive za motnje v gnezdu. Med pogostejše obročkanih pticami, ki so bolj občutljive in lahko gnezdo hitreje zapustijo, so npr. lesna sova, velika sinica ter poljski (*Passer montanus*) in domači vrabec (*P. domesticus*), manj občutljive pa so postovka (*Falco tinnunculus*), kozača (*Strix uralensis*), belovrati muhar (*Ficedula albicollis*) in plavček (*Cyanistes caeruleus*).

foto: **Al Vrezec**

Slika 6: Drugi obisk gnezdilnice v sezoni je ugotavljanje velikosti zaroda oziroma števila mladičev. Podatek je pomemben, da vemo, iz koliko jajc so se mladiči izlegli, kajti povečevanje števila klopotcev ali neuspelega leženja je lahko posledica negativnih vplivov, od naravnih (vremenske razmere) do antropogenih (onesnaženje). Ob drugem obisku navadno obročkamo mladiče, opraviti pa moramo tudi natančne meritve obročkanih osebkov. Z meritvami mladičev v kombinaciji z rastnimi krivuljami določimo datum leženja jajc ali izvalitve mladičev že na osnovi enega samega pregleda, kar je ključno pri določanju gnezditvene fenologije. Na sliki je merjenje dolžine glave **PRI MLADIČU VELIKEGA SKOVIKA** (*Otus scops*).

foto: **Bine Mekina**

6

7

Slika 7: Pri pregledovanju gnezdilnic se moramo zavedati, da imamo opravka z divjimi pticami. Pri tem je treba poskrbeti za lastno varnost in za varnost gnezdeče ptice. Nekatere vrste, denimo kozača (*Strix uralensis*), so ob gnezdu zelo napadalne in obročkovalca, ki zanjo ni nič drugega kot velik plenilec, silovito napadejo. Ustrezna zaščitna oprema obročkovalca, ob kateri se tudi napadalna ptica ne bo poškodovala, je zato obvezna.

foto: **Jernej Polajnar**

Slika 8: Gnezdilnica ni le mesto, kjer enostavno obročkamo ptice, največkrat mladiče, pač pa je ključna tudi za zbiranje najdb, torej podatkov o obročkanih osebkih. Zato je skoraj nujno loviti in obročkati tudi starše. Pri tem pa moramo dobro poznati vrsto in njeno občutljivost za motnje v gnezdilnici. Pri večini vrst se nevarnost zapuščenja gnezda bistveno zmanjša, ko so mladiči že izvaljeni oziroma v kasnejših fazah gnezdenja. Na sliki sta samica **VELIKEGA ŽAGARJA** (*Mergus merganser*), ki je zapustila gnezdilnico ob pregledu (levo), in samica, ki se je pustila ujeti kot kura na gnezdu (desno).

foto: **Maks Sešlar, Tina Petras**

8

9

Sliki 9 in 10: Z najdbami odraslih gnezdečih ptic ugotavljamo zvestobo gnezdišču in starost gnezdeče ptice. Redno in dolgoročno zbrani podatki nam povedo veliko o plodni dobi, hitrosti menjave gnezdečih ptic, preživetju in življenjskem razmnoževalnem uspehu, torej koliko sta določeni samec in samica vzgojila mladičev. Seveda nam z rednim obročkanjem ne ostanejo skrite tudi nekatere pikantne podrobnosti, ki vključujejo menjave partnerja, menjave gnezdišč in skoke čez plot. Na sliki je samica lesne sove (obroček Ljubljana 27376), slikana leta 2009 v starosti vsaj štirih let (4Y+), in leta 2016 v starosti vsaj 11 let (11Y+), ko je še vedno gnezдила.

foto: **Al Vrezec**

10

Sliki 11 in 12: Naravovarstveni izzivi: nameščanje posebnih gnezdilnic za zlatovranko (*Coracias garrulus*) je načrtovan, kontroliran, preizkušen in uspešen primer učinkovite vnovične povezave njenih izoliranih gnezdišč: mag. Berndu Wieserju je s sodelavci Združenja za zlatovranke (L.E.I.V.) uspelo z mrežo lokalitet z nameščenimi gnezdilnicami v Črni gori, na Hrvaškem in Madžarskem premostiti do 800 km veliko vrzel do reliktno populacije vrste v Avstriji pri Radgoni. Zadnja z zlatovranko neposeljena »ovira« je Slovenija. V sodelovanju z Notranjskim regijskim parkom bomo 23. aprila 2021 namestili prvi niz gnezdilnic na Cerkniaškem polju. V SCOP-u iščemo tudi obročkovačca-oskrbnika niza gnezdilnic za zlatovranko na Šentjernejem polju in Jovsih za prihodnjih 25 let.

foto: **Borut Štumberger**

12

11

MLADINA V RADEČAH

Na Savi v Radečah sem občudoval velike žagarje (*Mergus merganser*). Med njimi je še posebno pozornost zbujala skupina 13+1 osebkov.

Dušan Klenovšek,
Radeče, 18. januar 2021

PAR ČIŽKOV

Letos se je ob krmilnicah pojavljalo večje število čížkov (*Spinus spinus*). Najraje so pobirali semena in ostanke, ki so padli iz krmilnic. Na Petrovem Brdu (Podbrdo) sem jih naštel prek dvajset.

Simon Kovačič, Podbrdo, 2. februar 2021

MESTNA LASTOVKA (*Delichon urbicum*)

Marko Gerbec, Hraše, 7. junij 2014

KMEČKA LASTOVKA

(*Hirundo rustica*) si je našla prostor za gnezdenje v prostorih Tehniškega muzeja v Bistri.

Simon Kovačič, Bistra,
4. avgust 2016

ŽERJAVI (*Grus grus*)

letijo mimo lune.

Janko Keček,
Ormoške lagune,
26. februar 2021

